

Носань Н.С.,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та підприємництва,
Черкаський державний технологічний університет

Nosan Nataliia,
Candidate of Sciences (History), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economics and Entrepreneurship,
Cherkasy State Technological University

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОГО СКЛАДНИКА ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СЛІДУВАННЯ ЦІЛЯМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Носань Н.С. Стратегічні орієнтири забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки в контексті слідування цілям сталого розвитку. У статті розглянуто концептуальні засади формування стратегій забезпечення економічної безпеки держави та визначено основи розроблення стратегії забезпечення фінансової безпеки України. Проаналізовано особливості хронології прийняття державних рішень щодо директив стратегічного розвитку систем економічної безпеки національної економіки. Визначено основні фінансові інтереси країни у національному масштабі. Узагальнено і доповнено перелік стратегічних орієнтирів забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки з урахуванням цілей сталого розвитку, вибраного державою курсу на зміну моделі регулювання фінансового ринку та посилення рівня фінансової залежності України через зловживання окремими формами фінансової допомоги від різних міжнародних фондів і організацій.

Ключові слова: безпека, фінансова безпека, стратегія, національна економіка, національна безпека, економічна безпека.

Носань Н.С. Стратегические ориентиры обеспечения финансовой экономической безопасности национальной экономики в контексте следования целям устойчивого развития. В статье рассмотрены концептуальные основы формирования стратегий обеспечения экономической безопасности государства и определены основы разработки стратегии обеспечения финансовой безопасности Украины. Проанализированы особенности хронологии принятия государственных решений относительно директив стратегического развития систем экономической безопасности национальной экономики. Определены основные финансовые интересы страны в национальном масштабе. Приведен обзор и дополнен перечень стратегических ориентиров обеспечения финансовой составляющей экономической безопасности национальной экономики с учетом целей устойчивого развития, выбранного государством курса на смену модели регулирования финансового рынка и усиления уровня финансовой зависимости Украины из-за злоупотребления отдельными формами финансовой помощи от различных международных фондов и организаций.

Ключевые слова: безопасность, финансовая безопасность, стратегия, национальная экономика, национальная безопасность, экономическая безопасность.

Nosan Nataliia. Strategic guidelines for ensuring the financial component of the economic security of the national economy in the context of the conduct of the sustainable development goals. The article deals with the conceptual principles of the formation of strategies for the provision of the economic security of the state and defined the basis for the development of a strategy for the provision of financial security in Ukraine. The peculiarities of the chronology of making state decisions concerning the directives of strategic development of the economic security systems of the national economy are analyzed. The main financial interests and strategic goals of the state over the next five years should be: (interest – the stabilization of public finances, the goal – the achievement of financial sovereignty; interest – high level of financial security of citizens; the goal – poverty reduction by combining social programs with the expansion of self-financing opportunities through using financial market mechanisms and extending the limits of financial inclusion). It was found out, that the formation of the financial security strategy of Ukraine is a symbiosis of several processes at once, which, at the state level, due to the absence of similar documents in the history of independent Ukraine, is proposed for the first time. They will include: identification of the main financial interests – national and private, planning of action vectors to meet them on the basis of the strategic management objectives of the country's financial security, taking into account the need to follow the principles of sustainable development and avoiding contradictions with its basic tasks specified for the period up to 2030; and clarification of the list of external and internal threats to the successful fulfillment of the objectives set by Ukraine for ensuring financial security at different levels of economic systems in the long run a three-year perspective. A list

of strategic guidelines for ensuring the financial component of the economic security of the national economy, taking into account the goals of sustainable development, chosen by the state to change the model of regulation of the financial market and increase the level of financial dependence of Ukraine due to the abuse of separate forms of financial assistance from various international funds and organizations, is summarized and supplemented.

Key words: security, financial security, strategy, national economy, national security, economic security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна модель забезпечення фінансової безпеки України побудована на принципі оперативного реагування на виявлені виклики, небезпеки, загрози, ризики. Звіти державних структур, національних регуляторів ринків фінансових послуг, саморегулювальних організацій, рейтингових агентств і міжнародних аналітичних компаній, присвячені фінансовим параметрам розвитку національних економік, місять у собі ретроспективні дані, за якими можна лише зробити висновок про те, чи ефективними були безпекоорієнтовані заходи державного фінансового управління, чи їх реалізація не мала бажаного результату. Звісно, на їх основі формуються програми подальших дій урядів держав, які прагнуть досягти стану фінансової безпеки та захистити власні фінансові інтереси від внутрішніх і зовнішніх загроз. Однак якщо на державному рівні не визначено стратегічні вектори заходів реагування на фінансові виклики сьогодення, якщо відсутніми є довгострокові директиви щодо забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки, не конкретизовано пріоритетність управлінських рішень у різних частинах системи фінансової безпеки держави, її рівень або швидко стане, або надовго залишиться низьким. Тому важливим завданням державного управління в контексті забезпечення національної фінансової безпеки є розроблення стратегії, яка міститиме перелік дій, ужиття яких у відповідь на сучасні виклики у різних секторах фінансової системи, сегментах фінансового ринку та сферах, що обслуговуються публічними фінансами, дасть Україні змогу досягти стану фінансового суверенітету та фінансової спроможності лобювати власні економічні інтереси на глобальному ринку капіталів.

Огляд (аналіз) останніх досліджень і публікацій з цієї проблеми, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Спробам визначити вектори стратегічного розвитку систем фінансової безпеки на мікро- та макrorівні присвячено праці багатьох сучасних учених. Зокрема, Н.В. Зачосовою у 2016 р. встановлено стратегічні орієнтири зміцнення економічної безпеки фінансових установ на етапі формування стратегії економічної безпеки України [1]; у 2018 р. нею пропонується авторський підхід до формування стратегії фінансової безпеки України для потреб забезпечення економічної безпеки національної економіки [2]. Раніше, у 2010 р., В.С. Хвостенко запропонував концептуальні підходи до стратегії фінансової безпеки України [3]. У 2012 р. М.М. Стефаненко заклав інституційні основи стратегії фінансової безпеки України [4], а в 2015 р. А.В. Кулінська прослідкувала та оприлюднила еволюцію парадигми національної економічної безпеки в інтересах стратегічного забезпечення національної безпеки країни [5]. У напрямі управління фінансово-економічною безпекою різномірних еко-

номічних систем вартими уваги є праці В.О. Занори, О.Б. Данченко, Ю.А. Поскрипко [6], О.В. Черевка, С.А. Назаренка та ін. [7]. Хронологічна послідовність досліджень проблем фінансової макробезпеки свідчить про актуальність вибраної для дослідження наукової тематики станом на середину 2019 р.

Економічні реалії, що суттєво та стрімко змінюються у зв'язку з вибором Україною вектору сталого розвитку та прагненням до економічної конвергенції з країнами ЄС, донині лише фрагментарно знаходили відображення у роботах вітчизняних учених. З огляду на це, вважаємо, що дослідження на тему: «Стратегічні орієнтири забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки в контексті слідування цілям сталого розвитку», пропонуване увазі наукової спільноти, у якому буде враховано ці та інші важливі аспекти формування основ сучасного фінансового розвитку мікро- та макроекономічних систем, вартим уваги.

Формулювання завдання дослідження. Метою дослідження є узагальнення та доповнення стратегічних орієнтирів забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки з урахуванням цілей сталого розвитку, вибраного державою курсу на зміну моделі регулювання фінансового ринку та посилення рівня фінансової залежності України через зловживання різними формами фінансової допомоги від міжнародних фондів і організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У 2007 р. на державному рівні було прийнято документ, у якому дістала конкретики візія національного курсу України щодо забезпечення безпеки різних сфер економічного життя. Для оцінювання рівня економічної безпеки держави як фундаментального складника системи її національної безпеки в 2013 р. було запропоновано методичне підґрунтя для впорядкування вживаних підходів до реалізації цього завдання на прикладному рівні. Оприлюднені в 2014 р. результати проведеної діагностики виявили суттєві вади у процесі забезпечення економічної безпеки України загалом та її фінансової функціональної підсистеми зокрема, тому вже в 2015 р. проголошуються нові стратегічні орієнтири безпекоорієнтованого розвитку держави, які сформовано на основі перегляду загроз нормальному функціонуванню різних рівнів економічних систем з урахуванням національних інтересів держави у глобалізованому світі та у воєнний період її сучасної історії. Нині, у 2019 р., зважаючи на встановлення тотальної залежності слабкої вітчизняної економіки та державних фінансів від зовнішньої фінансової допомоги авторитетних міжнародних організацій, спонсорів, донорів й інвесторів, виникає необхідність розроблення стратегії фінансової безпеки України як окремого документу загальнонаціонального значення, в якому буде представлено вектори руху нашої держави

до стану фінансового суверенітету та фінансової конвергенції з країнами ЄС на засадах якісного розвитку фінансового ринку (рис. 1).

У стратегії національної безпеки США, прийнятій у 2017 р., декларується необхідність оцінювання ризиків у таких шести сферах, як «національна безпека, енергія та енергопотужності, банківський сектор і фінанси, здоров'я і безпека життя, канали зв'язку та транспорт» [11, с. 13]. Структурно документ містить чотири великі розділи, які названі «колонами», що на них, на думку творців цього документу, тримається національна безпека країни. Другою за значимістю колоною проголошено Promote American Prosperity, тобто досягнення, підвищення рівня добробуту американців. Цей стратегічний орієнтир відповідає першій цілі з переліку цілей сталого розвитку, представлених народу України 15 вересня 2017 р. у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» (затверджено на міжнародному рівні ці цілі було на засіданнях Генеральної Асамблеї ООН у кінці вересня 2015 р.), а саме подолання бідності. Встановлення кожної цілі супроводжується конкретними завданнями, виконання яких наблизить її досягнення. Подолання бідності в Україні планується забезпечити шляхом розширення меж соціальної підтримки, економічного зростання, створення умов для зростання фінансової спроможності домогосподарств і розширення їхніх можливостей для розвитку через систему надання безоплатних або частково безоплатних послуг для окремих категорій сімей [12, с. 17]. Таким чином, передбачається використання можливостей і ресурсів фінансової системи у цьому процесі, що схиляє до висновку про необхідність забезпечення фінансової безпеки в умовах посилення фінансового тиску на соціальну сферу, з одного боку, та перегляду та модернізації грошово-кредитної політики – з іншого.

У стратегії національної безпеки США також піднімається питання доступності фінансових послуг для широких верств населення. Зокрема, йдеться про те, що завдяки розвитку сучасних технологій, наприклад мобільного зв'язку та мобільних телефонів, доступ до можливостей ринків фінансових послуг отримали ті, хто раніше не мав фізичної або територіальної змоги дістатися до фінансових установ. На думку адміністрації президента США Д. Трампа, такі технологічні прийоми «дадуть змогу зменшити рівень корупції, підвищити прозорість фінансових операцій, допомогти забезпечити використання фінансових ресурсів їхнім власниками за призначенням» [11, с. 39]. У цілях сталого розвитку підкреслюється важливість надання доступу мікро-, малим і середнім підприємствам до фінансових

послуг [12, с. 67], а також йдеться про необхідність: мобілізувати додаткові фінансові ресурси на основі заохочення інвестицій іноземних і вітчизняних інвесторів; послідовно знижувати боргове навантаження на економіку [12, с. 124]; забезпечити можливості використання фінансових послуг широкими верствами населення [12, с. 148]. Одним зі стратегічних орієнтирів економічного розвитку, що може наблизити момент реалізації на практиці зазначених заходів, є зміцнення спроможності національних фінансових установ до заохочення і розширення доступу до банківських, страхових та фінансових послуг для всіх категорій фізичних й юридичних осіб [12, с. 157]. У перспективі планується посилити мобілізацію ресурсів із внутрішніх джерел, у т.ч. завдяки міжнародній підтримці країн, що розвиваються, для підвищення національної спроможності щодо збирання податків та інших доходів [12, с. 169], що повертає нас до питання виникнення додаткових викликів для системи фіскальної та бюджетної безпеки. Проблеми забезпечення боргової безпеки покладено в основу завдання «надавати країнам, що розвиваються, допомогу, з метою забезпечення довгострокової прийнятності рівня їхньої заборгованості завдяки проведенню скоординованої політики, спрямованої на заохочення, залежно від обставин, фінансування за рахунок позикових коштів, полегшення боргового тягаря та реструктуризації заборгованості, а також вирішити проблему зовнішньої заборгованості бідних країн із великою заборгованістю, щоб полегшити їхній борговий тягар» [12, с. 170]. Водночас критики відзначають, що не врахованим серед цілей сталого розвитку залишилося завдання вдосконалення методів регулювання та моніторингу глобальних фінансових ринків і установ [12, с. 160].

На концептуальному рівні формування Стратегії фінансової безпеки України має передбачати проходження кількох важливих етапів:

- визначення основних фінансових інтересів держави, бізнесу, громадян;
- встановлення цілей стратегічного розвитку фінансового сектору та фінансового ринку, що відповідатимуть цілям сталого розвитку;
- виявлення традиційних і новітніх загроз та викликів, які можуть стати на заваді задоволення фінансових інтересів і реалізації стратегічних цілей;
- розроблення заходів роботи із загрозами та викликами для мінімізації їхніх негативних ефектів на стан фінансової системи.

До основних фінансових інтересів станом на середину 2019 р. належать:

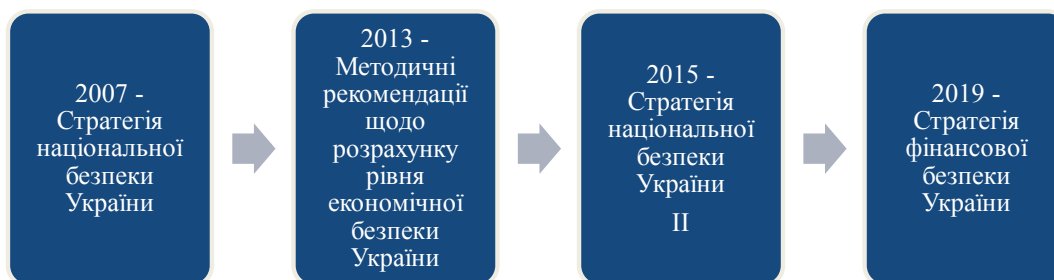

Рис. 1. Хронологія стратегічного планування заходів забезпечення фінансової безпеки України

Джерело: складено автором на основі [8-10]

- фінансове самозабезпечення державою власного економічного розвитку;
- стабілізація державних фінансів;
- отримання впливу на європейському ринку капіталів;
- високий рівень інвестиційної привабливості економіки;
- конкурентоспроможний внутрішній фінансовий ринок;
- довіра до фінансового сектору, ринків фінансових послуг і його професійних учасників;
- високий рівень особистої фінансової безпеки громадян.

З огляду на визначені національні та приватні фінансові інтереси, до основних цілей стратегії фінансової безпеки держави можна віднести:

- балансування обсягу державних витрат із наявними наявними фінансовими ресурсами;
- досягнення стану боргової та бюджетної безпеки;
- фінансове забезпечення цільових соціальних програм, спрямованих на подолання бідності;
- досягнення фінансового суверенітету;
- підвищення рівня внутрішніх інвестицій через механізми фінансової інклюзії і розвиток фінансового ринку;
- забезпечення вільної конкуренції на ринках фінансових послуг;
- стримання рівня інфляції за одночасного розширення обсягів кредитування;
- підтримка стабільно високого курсу національної валюти;
- залучення іноземних інвесторів на протидію отриманню різних форм фінансової допомоги від міжнародних фондів і організацій;
- формування ефективного механізму боротьби з фінансовими злочинами;
- мінімізація тіньового фінансового сектору;
- реформування моделі регулювання фінансового сектору.

До внутрішніх та зовнішніх загроз, що можуть завдати задоволенню національних фінансових інтересів і зробити цілі стратегії фінансової безпеки держави недосяжними, можна віднести:

- неефективну систему державного фінансового контролю та недієві механізми захисту прав користувачів фінансових продуктів і послуг;
- перехідний етап у регулюванні фінансового ринку – нині робляться спроби перейти від моделі існування трьох національних регуляторів до моделі спліт, у якій регуляторні функції розподілять між собою дві інстанції, а третю буде реформовано; наслідки зміни парадигми регулювання ринку фінансових послуг для стану безпеки банківського та небанківського фінансового секторів важко передбачити;
- входження на внутрішній фінансовий ринок іноземних фінансових установ;
- мінімальну інвестиційну активність внутрішніх інвесторів;
- падіння рівня життя населення, зростання розриву між доходами бідних і багатих, що призводить до соціальної напруги;
- низьку здатність вітчизняної фінансової системи забезпечувати обслуговування державного боргу;

- високий рівень тіньової економіки та руху капіталу поза межами організованих фінансових ринків;
- неадекватну фінансово-економічну політику, спрямовану на зростання рівня фінансової залежності від високорозвинених країн.

Під час розроблення стратегії забезпечення фінансової безпеки України важливо на державному рівні закласти основи механізмів регулювання процесів, які відбуваються на фінансовому ринку, а також приділити особливу увагу організації інституцій, діяльність яких може сприяти поліпшенню стану забезпечення захисту прав споживачів фінансових послуг. Зокрема, доцільно завершити розроблення моделі функціонування в Україні фінансового омбудсмена або прийняти одну з моделей, запропонованих вітчизняними дослідниками [13]. Крім того, за умови розроблення стратегії фінансової безпеки держави впродовж 2019-2020 рр. її творцям належить взяти до уваги можливу зміну моделі регулювання ринків фінансових послуг, що призведе до появи нетрадиційних загроз перехідного періоду для стану фінансової безпеки як їхніх професійних учасників, так і їхніх клієнтів.

В умовах розвитку ринкової економіки фінансова безпека держави значною мірою визначається станом банківської безпеки та безпеки небанківського фінансового сектору, які, своєю чергою, не матимуть високого рівня без ефективного функціонування ринків фінансових послуг. На державному рівні вже були спроби розроблення національних стратегій розвитку фінансового ринку. Однак раціональними та дієвими вони будуть лише за умови визначення та врахування їх творцями специфіки функціонування кожного сегменту фінансового ринку та особливостей діяльності його професійних учасників. Специфікоорієнтований підхід пропонується використати й під час створення державної стратегії фінансової безпеки у тій її частині, що буде присвячена захисту банківського та небанківського фінансових секторів від різного роду небезпек і загроз. Теоретико-методичним базисом при цьому мають стати наукові праці, в яких визначаються характерні для різних учасників фінансової системи виклики, загрози, ризики тощо [14-17].

Таким чином, стратегічними орієнтирами забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки в контексті слідування цілям сталого розвитку станом на середину 2019 р. вважаємо:

- подолання бідності шляхом поєднання соціальних програм із розширенням можливостей самофінансування через використання механізмів фінансового ринку та підвищення рівня фінансової інклюзії;
- відновлення довіри населення та бізнес-структур до фінансових інституцій шляхом завершення реформування системи регулювання процесів функціонування ринків фінансових послуг та їх учасників і запровадження нових інститутів захисту прав користувачів фінансових продуктів і послуг;
- скорочення рівня державного боргу та витрат на його обслуговування;
- оптимізацію грошово-кредитної та податкової політики;
- підвищення рівня інвестиційної привабливості національної економіки та подолання фінансової залежності від міжнародних фінансових фондів і організацій шляхом активізації внутрішніх інвестицій;

- контроль якості фінансових продуктів і послуг та підтримку вітчизняних їх реалізаторів в умовах входження на український ринок європейських фінансових компаній.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, формування стратегії фінансової безпеки України – це симбіоз одразу кількох процесів, виконати які на державному рівні, зважаючи на відсутність подібних документів в історії незалежної України, пропонується вперше. До них належатимуть: визначення основних фінансових інтересів – національних і приватних, планування векторів дій для їх задоволення на основі цілей стратегічного управління фінансовою безпекою держави з урахуванням необхідності слідування засадам сталого розвитку та уникнення протиріч його базовим завданням, конкретизованим на період до 2030 р., а також уточнення переліку зовнішніх і внутрішніх загроз успішному виконанню поставлених перед Україною цілей забезпечення фінансової безпеки на різних рівнях економічних систем у довгостроковій перспективі.

Зроблено припущення про те, що основними фінансовими інтересами і стратегічними цілями держави на найближчі п'ять років мають стати: інтерес – стабілізація державних фінансів, ціль – досягнення

фінансового суверенітету; інтерес – високий рівень фінансової безпеки громадян, ціль – подолання бідності шляхом поєднання соціальних програм із розширенням можливостей самофінансування через використання механізмів фінансового ринку та розширення меж фінансової інклюзії. На заваді ефективній реалізації поставлених цілей та задоволенню визначених фінансових інтересів постають: високий рівень фінансової залежності від різних форм міжнародної фінансової допомоги, неефективні механізми регулювання ринків фінансових послуг і нагляду за професійною діяльністю їхніх учасників, незахищеність прав споживачів фінансових продуктів і послуг і низький рівень довіри населення та господарських структур до фінансової системи у цілому та внутрішнього фінансового ринку зокрема.

Перспективним результатом подальших досліджень може стати формування цілісного, готового до представлення до обговорення владними структурами та широким загалом документу – Стратегії фінансової безпеки України на період із 2020 по 2025 р., в якому знайдуть відображення актуальні станом на середину 2019 р. стратегічні орієнтири забезпечення фінансового складника економічної безпеки національної економіки, сформовані з урахуванням цілей сталого розвитку.

Список використаних джерел:

1. Зачосова Н.В. Визначення стратегічних орієнтирів зміцнення економічної безпеки фінансових установ як необхідний етап формування стратегії економічної безпеки України. *Бізнес Інформ*. 2016. № 1. С. 272-276.
2. Зачосова Н.В. Формування стратегії фінансової безпеки України для потреб забезпечення економічної безпеки національної економіки. *Причорноморські економічні студії*. 2018. Вип. 26 (1). С. 58-62.
3. Хвостенко В.С. Концептуальні підходи до стратегії фінансової безпеки України. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2010. № 29. С. 185-187.
4. Стефаненко М.М. Інституційні основи стратегії фінансової безпеки України. *Ученые записки Крымского инженерно-педагогического университета*. 2012. Вып. 33. С. 63-68.
5. Кулінська А.В. Еволюція парадигми національної економічної безпеки в інтересах стратегічного забезпечення національної безпеки країни. *Вісник соціально-економічних досліджень*. 2015. № 3 (58). С. 72-78.
6. Данченко О.Б., Поскрипко Ю.А., Занора В.О. Стратегічне управління у сфері фінансово-економічної безпеки підприємства: методичні положення щодо забезпечення. *Економіка і суспільство*. 2016. № 6. С. 112-116.
7. Cherevko O., Nazarenko S., Zachosova N., Nosan N. Financial and economic security system strategic management as an independent direction of management. *The 8th International Conference on Monitoring, Modeling & Management of Emergent Economy (M3E2 2019). SHS Web of Conferences 65. 03001 (2019). M3E22019*. URL: <https://doi.org/10.1051/shsconf/20196503001> (дата звернення: 10.06.2019).
8. Про Стратегію національної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/105/2007> (дата звернення: 07.06.2019).
9. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13> (дата звернення: 10.05.2019).
10. Про Стратегію національної безпеки України : Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (дата звернення: 01.06.2019).
11. National Security Strategy of the United States of America. 2017. URL: <http://nssarchive.us/wp-content/uploads/2017/12/2017.pdf> (дата звернення: 10.06.2019).
12. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». URL: http://un.org.ua/images/SDGs_NationalReportUA_Web_1.pdf (дата звернення: 15.05.2019).
13. Зачосова Н.В. Запровадження інституту фінансового омбудсмена в Україні: ймовірні наслідки для економічної безпеки фінансових установ. *Академічний огляд. Економіка та підприємництво*. 2016. № 1 (44). С. 80-85.
14. Зачосова Н.В. Класифікація загроз економічній безпеці компаній з управління активами. *Економіка, фінанси, право*. 2010. № 3. С. 7-13.
15. Фурман В.М., Зачосова Н.В. Особливості управління економічною безпекою сучасних страхових компаній як одного з видів фінансових установ. *Агросвіт*. 2015. № 15. С. 20-26.
16. Фурман В.М., Зачосова Н.В. Сучасні загрози економічній безпеці вітчизняних фінансових установ (на прикладі банківських установ і страхових компаній). *Інвестиції: практика та досвід*. 2015. № 16. С. 7-11.
17. Герасименко О.М. Вплив індексів фондового ринку на економічну безпеку торговців цінними паперами. *Ефективна економіка*. 2010. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=292> (дата звернення: 10.06.2019).